

периода толико значајног, посебно за правну историју, а још увијек недовољно истраженог.

Класична максима да истраживање све открива („Nihil tam difficile est quin quaerendo investigari possit“) има пуни смисао и

значај, па ваља очекивати да ће ова књига дати нових подстрек истраживачима за изучавање правне и културне историје приморских градова на тлу Црне Горе.

Мр Невенка Богојевић

ЛЕКСИКОН НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА И РЕВОЛУЦИЈЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ 1941—1945.

ИЗДАВАЧИ: „НАРОДНА КЊИГА“, БЕОГРАД, ИРО „ПАРТИЗАНСКА
КЊИГА“, ЉУБЉАНА, ООУР ИЗДАВАЧКО-ПУБЛИЦИСТИЧКА
ДЕЛАТНОСТ БЕОГРАД, 1980, СТР. 1254.

Послије вишегодишњег рада стручних и научних радника из свих наших република и покрајина објављен је „Лексикон народноослободилачког рата и револуције у Југославији 1941—1945“, двотомно дјело енциклопедијског формата, које значи много за успјешније упознавање и изучавање НОР-а и социјалистичке револуције у нас, за јасније сагледавање њеног мјеста, улоге, значаја и доприноса борби савезника против фашизма у свијету.

Чланци и информације изложени су абecedним редом, што омогућава брзу, јасну и једноставну информацију. Уз то, Лексикон је илустриран са 1671 прилогом (фотографије, документи, фотоси, схеме, табеле, карте, репродукције умјетничких дјела), што употпуњава богатство ове књиге, на којој је радило 70 аутора, 37 сарадника и више консултаната. То је, у ствари, свеобухватна публикација са најзначајнијим подацима о рату и револуцији у Југославији од 1941. до 1945. године. То потврђује и податак да Лексикон садржи преко 3000 појмова и информација. Начин обраде питања, научна вриједност прилога и разноврсност чланака (област права, социологије, етике, војне науке) упућују на закључак да је ријеч не само о својеврсном лексикону него и о значајној малој енциклопедији НОР-а и социјалистичке револуције, у којој су у пуној мјери дошле до израза све компоненте вођења борбе и дјелатности на изградњи нове социјалистичке државе. Све то Лекси-

кон чини посебном публикацијом о народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији у нашој земљи.

Аутори су у овај рад уградили огроман труд, показали завидан научни и стручни ниво и примјеран научни метод. Њихов задатак није био нимало лак и једноставан, првенствено због тога што се ради о блиској прошлости изузетно значајној и богатој историјским догађајима и личностима. Исто тако, било је нужно сјединити неколико битних критеријума: принцип доступности у саопштавању историјских догађаја, научни метод, провјеру теоријских разматрања о појединим догађајима и личностима, нова научна истраживања и, најзад, задовољити потребу за његовом практичном употребом. Аутори и Редакција су успјели да на задовољавајући начин остваре све ове критеријуме.

У кратком Предговору Редакцијског одбора изложене су најзначајније информације о покретању рада на изради Лексикона и утврђивању критеријума за избор лексичких јединица.

Лексикон, који је конципиран као јединствено стручно-научно и информативно дјело, садржи 13 основних тематских цјелина, у којима се обрађују најзначајније појаве, процеси и личности у вези са НОР-ом и револуцијом у Југославији и догађајима у свијету од 1941. до 1945. године. Догађаји и личности у свијету обрађени су онолико колико је то било неопходно за разумијевање нашег ре-

волуционарног тока као дијела међународног радничког покрета.

Најзначајнији историографски чланци у Лексикону посвећени су припремама, настанку, организовању, развоју и вођењу НОП-а и социјалистичке револуције у нашој земљи оружаним снагама (историјат партизанских одреда, бригада, дивизија, корпуса, армија, родова служби), стварању и развоју народне власти, култури и просвјети, привреди, агитацији и пропаганди, националном питању, формирању друштвено-политичких организација (КПЈ, СКОЈ, УСАОЈ, АФЖ, ЈНОФ). Доста простора дато је историјским личностима (државници, политичари, војни команданти), као и жртвама рата у Југославији, терору окупатора, окупаторским и квислиншким снагама и формацијама. Неколико чланака третира везе и сарадњу НОП-а Југославије са великим савезничким државама и покретима отпора у Албанији, Бугарској, Грчкој и Италији. Такође, дат је и преглед развоја и дјеловања покрета отпора у свим земљама Европе и Азије.

Више чланака у Лексикону прати формирање, изградњу и улогу оружаних снага НОР-а и револуције, посебно наглашавајући њихов интернационалистички карактер. Уз то, детаљно су обрађени сви родови војске, службе и војне формације, кадрови, чиновни, војно-стручна обука, школовање, дисциплина, војне операције, органи безбједности, друштвена заштита како у Југославији тако и посебно по републикама и покрајинама. На тај начин је дата комплетна слика настанка, развоја и успона оружаних снага Југославије.

Контрареволуционарне снаге представљене су детаљније и шире него у другим сличним публикацијама. Тако, на примјер, доста простора дато је деструктивној политици окупатора у Југославији, непријатељским војним институцијама и организацијама, окупационом систему, терору, ратној штети, квислиншким творевинама, чиме се ствара јасан увид у политику окупатора и домаћих издајника у нашој земљи. Ако се о-

вOME додају и подаци о контрареволуцији после 1945. године, онда је потпуна слика непријатељског фронта у Југославији од 1941. до 1945. године.

Питању народне власти, основне тековине социјалистичке револуције Југославије, посвећена је дужна пажња у Лексикону. Наиме, исцрпно је обрађен настанак првих органа револуционарне демократске власти од мјесних одбора до земаљских вијећа народног ослобођења, њихов значај у рјешавању друштвених, привредних, просвјетних, културних и других питања. Поједини чланци научно дефинишу одређена питања (настанак и рад народноослободилачких одбора, народне власти и њене мјере).

Да је култура била саставни дио НОР-а и револуције и стално присутна у свијести њених бораца и руководилаца — своједоче садржаји чланака у Лексикону о образовању, култури у НОП-у, умјетности и умјетничком стваралаштву, о музици и музичарима, о сликама и сликарима, о пјесмама и пјесницима, о драми и драмским умјетницима, о глумцима и приредбама, о својеврсном културном полету у земљи у ватри револуције која је изграђивала новог социјалистичког човјека. Захваљујући политици Партије, просвјета и култура су постале у рату моћно оружје у борби против фашистичке идеологије, национализма, шовинизма и свих негативних тенденција којима се користила буржоазија у борби против радничке класе и других напредних слојева друштва. Истовремено, рат и револуција су показали да су просвјета и култура народне тековине само ако помажу уздизању народа и стварању виших људских и материјалних вриједности.

Друштвено-политичке организације нашле су довољно ширине у Лексикону. Свакој организацији и њеном раду посвећени су посебни прилози, а постоје и општи чланци о друштвено-политичким организацијама који указују на организациони развој и пружају најопштије податке о њиховом

значају прије, у току и послје НОР-а. Ти прегледи историјата КПЈ, СКОЈ-а, УСАОЈ-а, АФЖ, ЈНОФ-а дати су посебно по републикама и покрајинама и у Федерацији.

У Лексикону је презентирано око 1.000 биографија најистакнутијих личности из свијета и Југославије. Опсежније су дате биографије Јосипа Броза Тита и Едварда Кардеља, а о осталим личностима најбитнији подаци о њиховом животу и раду. При овоме се водило рачуна о цјелини НОР-а и револуције и њеним специфичностима у републикама и покрајинама, о револуционарној заступљености структура учесника НОР-а и револуције. О члановима централних институција НОР-а и револуције и члановима главних инстанци у републикама и покрајинама дато је више биографских података него је то уобичајено у лексиконима. Овај критеријум важи и за давање биографских података о личностима из савезничких земаља и из земаља покрета отпора.

Лексикон има доста података о другом свјетском рату и покрету отпора у европским земаљама, како би се што боље схватио НОР и револуција у времену и простору и повезаност и сарадња југословенског НОП-а са савезницима и свим прогресивним снагама у свијету. На тај начин су ови прилози о покрету отпора употпунили слику о највећем рату у историји човјечанства. Највише чланака дато је о везама и сарадњи НОР-а са савезничким државама и са покретима отпора у Албанији, Бугарској, Грчкој и Италији, што јасно потврђује међународни значај југословенског народноослободилачког рата и његов допринос ослобођењу човјечанства од мрачних сила фашизма.

Бројне фотографије, илустрације, схеме, табеле и умјетничке слике обогаћују ово капитално дјело о рату и револуцији у нашој земљи.

И поред очигледних квалитета, Лексикон има и својих недостатака, што је и разумљиво ако се има у виду да је ово прва публикација ове врсте о народноослобо-

дилачком рату и револуцији у Југославији. У прилог оваквој констатацији иде и мишљење Редакцијског одбора, који је свјестан извјесних недоречености, неких преопширности, недостатака, пропуста и грешака. Иако су пропусти маргиналног карактера у односу на бројне квалитете Лексикона, сматрамо за потребно да укажемо на следеће:

Прво, требало је имати уједначене критеријуме за избор личности унесених у Лексикон. Несхватљиво је да име Владимира Поповића није нашло простора у Лексикону, као што су сви чланови Главног штаба НОПОЈ-а. Надаље, није убједљив критеријум по коме су неки народни хероји обрађени у Лексикону а други су изостали. Чудно је да су исти простор добиле свијетле и мрачне личности.

Друго, критеријум за обраду органа власти такође је неуједначен, што потврђује податак да је првом среском народноослободилачком одбору у земљи основаном још 21. јула 1941. године у Иванграду посвећена само једна реченица, док се на другој страни дешавају понављања (о Главном НОО за Црну Гору, основаном у Острогу фебруара 1942. говори се у три одреднице: Острог, Острошка скупштина и НОО за Црну Гору и Боку).

Треће, примједбе се могу дати и у погледу обима и извјесних података у одредницама, као, на примјер, Зетски НОП одред опширније је обрађен него ЗАВНО Црне Горе и Боке, односно ЦАСНО Или: Ужички НОП одред добио је шири простор од Ужичке републике. Сличних примјера има још, што ће издавач приликом другог издања, убијеђени смо, отклонити.

Истакнути квалитети Лексикона (и поред датих примједба), који краси и вјешто обликовани омот на коме је фотографија народног хероја Стјепана Стева Филиповића испод вјешала, симбол херојства, отпора, пркоса сваком непријатељу — најбоља су препорука да се прочита ово јединствено дјело о народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији у Југославији.

Б. Ковачевић